No idejas līdz muzejam

Inta Vegnere

Mūsu dienās aptieku muzeji ir plaši izplatīti visā pasaulē. Latvijas farmācijas un aptieku vēstures muzejisko materiālu koncentrēšana sākās 19. gs. otrajā pusē, kaut gan šāds datējums ir visai nosacīts.

Latviešu farmaceits Dāvis Blūmentāls (1871–1937), būdams Petrogradas Farmaceitu biedrības vēstures komitejas priekšsēdētājs, vāca un apkopoja dažādus materiālus par Krievijas aptieku vēsturi. Latvijā Dāvis Blūmentāls atgriezās 1920. gadā. Viņš turpināja kolekcionēšanu un bija iecerējis izveidot Latvijas farmācijas vēstures muzeju. Pēc Dāvja Blūmentāla nāves 1937. gadā viņa darbu turpināja Jānis Maizīte (1883–1950), kam izdevās muzeju nodibināt 1938. gadā.

Muzeja pamatu veidoja:

- Dāvja Blūmentāla kolekcija, kuru viņš testamentā bija novēlējis Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātes Farmācijas nodaļai;
- Rīgas Farmaceitu biedrības un Kurzemes Farmaceitu biedrības arhīvs;
- Jāņa Maizītes personiskais vākums.

Muzejs atradās profesora Jāņa Maizītes vadītās Farmācijas ķīmijas katedras telpās Rīgā, Baznīcas ielā 5. Profesora Jāņa Maizītes izveidotajam Farmācijas vēstures muzejam bija gan savs zīmogs, gan veidlapa. J. Maizīte ar līdzstrādniekiem darbu veica sabiedriskā kārtā.

Pēc profesora Jāņa Maizītes nāves viņa izveidotais muzejs ar universitātes rektora pavēli 1950. gada 8. martā tika nodots Medicīnas fakultātes komisijai ar Paulu Stradiņu priekšgalā. Tādējādi Jāņa Maizītes vākums saplūda kopā ar P. Stradiņa kolekciju, uz kuras pamata 1957. gadā tika oficiāli nodibināts Medicīnas vēstures muzejs.

Muzeja farmācijas kolekcijas pamatā ir trīs galvenie avoti:

- profesora Jāņa Maizītes vākums jeb bijušā Farmācijas vēstures muzeja materiāli;
- profesora Paula Stradiņa kolekcija;
- jaunāka laika papildinājumi pēc P. Stradiņa nāves 1958. gadā.

Tā ir bagāta farmācijas un aptieku vēstures kolekcija (apm. 50 000 vienību), bet tā kā telpas ir ierobežotas, tika rosināts nodalīt farmācijas kolekciju un izveidot patstāvīgu aptieku muzeju. Tāpēc 1985. gadā tika pieņemts lēmums izveidot Aptieku

(farmācijas) muzeju kā Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja filiāli. Sākotnēji tika apspriests projekts aptieku muzeju ierīkot agrākās Ziloņa aptiekas palīgtelpās Jaunielā 15, pēc tam – bij. Brieža aptiekas telpās Grēcinieku ielā 18, bet galu galā muzejam tika atvēlētas divas 18. gs. dzīvojamās ēkas Vecrīgā, Riharda Vāgnera ielā 13 un 15, kuras pēc īpaša projekta restaurēja Polijas speciālisti. Tādējādi ar pusgadsimta intervālu tika atjaunots profesora Jāņa Maizītes lolojums – Farmācijas muzejs.

1995. gadā bijušajiem īpašniekiem tika atdota ēka Riharda Vāgnera ielā 15. Kopš tā laika muzejs atrodas Riharda Vāgnera ielā 13.

Farmācijas muzejs izvietots trīs ēkās ar iekšējo pagalmu. Ēkas ir 18. gs. arhitektūras pieminekļi, restaurētas 1987. gadā, kad tās nodeva muzeja rīcībā. Pirmā apbūve šajā Vecrīgas daļā sākās 16. gs. vidū, kad sāka celt jauno Rīgas nocietinājumu. Līdz tam šeit bija ganības. Lielākā daļa bija koka ēkas, kuras 1689. gadā nodega. Ēka, kurā pašlaik atrodas muzejs, celta 18. gs. vidū.

Farmācijas muzejs dibināts 1986. gada 14. novembrī kā Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja filiāle, bet apmeklētājiem atvērts 1988. gada 21. martā.

Farmācijas muzeja misija ir radīt Latvijas sabiedrībā priekšstatu par farmāciju kā medicīnas nozari tās vēsturiskajā gaitā, kā arī veidot izpratni par tās nozīmību veselīgas sabiedrības attīstībā.

Muzejā pašlaik ir piecas ekspozīciju zāles:

1. "Farmācijas vēstures attīstība Latvijā" – sniedz ieskatu farmācijas vēstures attīstībā Latvijā, tematiski ietverot aptieku veidošanos, farmaceitiskās izglītības attīstību, zinātniskās biedrības un to darbības virzienus, zinātni, Farmācijas pārvaldes darbu. Iekārtots 1920.–1930. gadu aptiekas interjers, izmantojot Latvijas Universitātes aptiekas mēbeles;

2. "Farmācijas nozares" – sniedz ieskatu aptiekas zāļu formu tehnoloģijā, rūpnieciskajā zāļu formu tehnoloģijā, farmācijas ķīmijā, farmakognozijā, homeopātijā. Apskatāmas 18.–20. gs. aptieku iekārtas, dažādas ierīces zāļu gatavošanai, aptieku trauki, mērinstrumenti, zāļu formas un to iesaiņojumi;

3. "Aptieku trauki" – parādīta aptiekas trauku evolūcija no sendienām līdz mūsu dienām, to formu un materiālu daudzveidība;

4. "21. gs. medikamenti. Ražots Latvijā" – atspoguļo Latvijas farmaceitiskās ražošanas uzņēmumu vēsturi, šo uzņēmumu ražotos medikamentus 2001. gadā.

5. "Tautas dziedniecība" un "Aptieka-laboratorija 18.–19. gs."

Farmācijas muzejs

Muzeja pagalmā izveidots ārstniecības augu dārzs (apm. no 1420. gada katrai aptiekai bija savs ārstniecības augu dārzs).

Muzeja pētnieciskais darbs ir saistīts ar Latvijas farmācijas vēsturi pasaules farmācijas vēstures kontekstā, aptverot laika posmu no farmācijas attīstības pirm-sākumiem līdz mūsu dienām, īpašu uzmanību pievēršot Latvijas aptieku, ražotāju, laboratoriju, to īpašnieku, izcilu farmaceitu likteņiem gadsimtu mijā.

Perspektīvā pastiprināta uzmanība tiks veltīta Latvijas farmaceitiskās izglītības izpētei. Tās ietvaros izpētīta farmaceitiskās izglītības attīstība Tērbatas universitātē, kā arī farmaceitiskās izglītības stāvoklis Rietumeiropas valstīs 19.–20. gs. mijā.

Apzināti Latvijas valsts vēstures arhīvs, P. Stradiņa MVM dokumentu krājumā pieejamie materiāli par Latvijas Augstskolas (vēlāk Latvijas Universitātes) Ķīmijas fakultātes Farmācijas nodaļas izveidi, mācību programmām, mācībspēku biogrāfijām un zinātnisko darbību. Tiek turpināta sadarbība ar Ķīmijas vēstures muzeju RSU un LU.

Zinātnisko darbu tēmas ir aktuālas un tiek publicētas zinātniskos izdevumos un enciklopēdijās. Pētījumu rezultāti publicēti LU Rakstu krājumā, RSU Zinātnisko rakstu krājumā, zinātniski praktiskā un informatīvā žurnālā "Materia Medica", P. Stradiņa MVM rakstu krājumā "Acta Medico-Historica Rigensia".

Muzejā apskatāmās izstādes galvenokārt propagandē veselīgu un aktīvu dzīvesveidu, atspoguļo farmāciju kā medicīnas nozari. Vienlaikus tiek veidotas izstādes ārpus muzeja, atzīmējot farmācijas vēstures notikumus, ievērojamu farmaceitu un aptieku jubilejas.

Muzejā iekārtota telpa muzejpedagoģiskajām programmām. Viena no ekspozīcijas telpām piemērota konferenču zāles vajadzībām. Apmeklētāju skaits pēdējo gadu laikā pieaudzis: 1999. gadā muzeju apmeklējuši 2692 cilvēki, 2004. gadā – 3645, 2005. gadā – 7142, bet 2006. gadā jau 10 440 cilvēku. Ļoti populāri ir Muzeju nakts pasākumi, kurus 2007. gadā apmeklēja 3100 cilvēku.

Muzejs sadarbojas ar farmācijas un medicīnas izglītības iestādēm, vispārizglītojošām skolām, Latvijas Kultūras koledžu, Rīgad Domes Kultūras pārvaldi, Tūrisma aģentūrām. Tāpat muzejs turpina sadarbību ar dažādām farmācijas nozares valsts institūcijām, Latvijas zāļu ražotājiem ("Grindeks", "Olainfarm", Rīgas Farmaceutiskā fabrika) un ārvalstu farmaceitisko firmu pārstāvniecībām Latvijā ("Berlin – Chemie", "Schering – Plough"), kā arī vairākām aptiekām (Brieža aptieka, Saldus Zaļā aptieka). Pateicoties to atbalstam muzejs varēja realizēt dažādus projektus un pasākumus, iekārtot jaunu ekspozīciju, regulāri to papildināt un atjaunināt.

Sadarbībā ar Latvijas Farmaceitu biedrību, Latvijas Farmaceitu arodbiedrību un "Farmaceitu Klubu" biedriem tiek koptas farmācijas vēsturiskās tradīcijas. Tiek uzturēti kontakti ar aptieku ilggadējiem darbiniekiem, viņu radniekiem, lai fiksētu un dokumentētu viņu atmiņas. Ilgstoša draudzība Farmācijas muzejam ir ar Kauņas Medicīnas un farmācijas muzeju, Tallinas Aptieku muzeju, Varšavas Farmācijas muzeju un Krakovas Farmācijas muzeju.

1920.–30. gadu aptiekas interjers – izmantotas Latvijas Universitātes aptiekas mēbeles

Kopš muzeja izveides tā darbu vada farmaceiti Agris Briedis un Inta Vegnere.

Farmācijas muzejs ir farmācijas projektu un ideju ģenerēšanas centrs, iecienīta farmaceitu tikšanās vieta. Šeit dibināta arī viena no pirmajām privātajām zāļu lieltirgotavām SIA "Farmserviss". Medikamentu Informācijas centrs (MIC), atjaunota Latvijas Farmaceitu biedrības (LFB) darbība. Notikušas arī Baltijas valstu pārstāvju tikšanās par aktuāliem farmācijas jautājumiem vēl pirms to izskatīšanas valdību līmenī.

No 1991. gada līdz 1993. gadam muzejā darbojušās korporācijas "Lettgallia" un "Spīdolas". 2006. gada augustā šeit notika viena no 13. Eiropas medicīnas zinātņu vēstures muzeju asociācijas (EAMHMS) kongresa sēdēm.

From the Idea to Museum

By Inta Vegnere

In 1985 it was decided to make the Museum for pharmacy as a branch of the Pauls Stradins Museum of the History of Medicine.

– the gatherings in pharmacy of professor Janis Maizite and the former pharmacy museum;

– the collection of Pauls Stradins;

– the things that were gathered after the death of Pauls Stradins.

Inta Vegnere

Riharda Vāgnera iela 13, Rīga, LV 1050, Tel. 67213008